

CZU: 340.122(478)

REFLECȚII ASUPRA ACCEPȚIUNILOR JUSTIȚIEI CA FENOMEN ȘI VALOARE SOCIALĂ

Gheorghe COSTACHI

doctor habilitat în drept, profesor universitar

Petru RAILEAN

doctor îndrept, lector universitar

Articolul este consacrat conceptului de justiție. Autorul reliefează atât etimologia acestui concept, cât și accepțiunile recunoscute acestuia pe parcursul istoriei de către cei mai luminați gânditori ai timpului. În rezultat, se conchide că pentru realizarea ideii de justiție în practică sînt necesare anumite repere, în lipsa cărora nu s-ar putea ajunge la idealul de justiție ca valoare socială.

Cuvinte-cheie: justiție, dreptate, echitate, judecător, valoare socială.

REFLECTIONS ON ACCEPTANCE OF JUSTICE AS A PHENOMENON AND SOCIAL VALUE

The article is devoted to the concept of justice. The author emphasizes both the etymology of this concept and the acknowledgments it has accepted throughout history by the most enlightened thinkers of the time. As a result, it is concluded that for the realization of the idea of justice in practice certain benchmarks are needed, in the absence of which the ideal of justice as a social value could not be reached.

Keywords: justice, justice, equity, judge, social value.

Introducere. Pe parcursul mai multor secole, ideea de justiție a preocupat constant cele mai luminate minți, urmărindu-se scopul de a contura conținutul semantic al noțiunii, dar și reperele practice pentru aplicarea ideii în practică. Mai mult, ideea a fost analizată prin prisma mai multor abordări – filosofică, religioasă, juridică etc., ceea ce a permis recunoașterea acesteia ca valoare socială.

Problema justiției rămâne la fel de importantă și în prezent, în contextul edificării statului de drept, care *a priori* este conceput a fi un stat al dreptății și al justiției. Dar pentru edificarea unui astfel de stat, este absolut necesar a cunoaște esența și semnificația ideii de justiție, ceea ce ar contribui la aplicarea efectivă a acesteia în practica socială.

Scopul studiului. În lumina celor menționate, în prezentul demers științific ne propunem o radiografie a doctrinei de specialitate în vederea elucidării esenței și semnificației ideii de justiție ca valoare socială pornind de la cele mai vechi interpretări, dar și noi, date pe parcursul a mai multor secole de către cele mai luminate minți ale timpului.

Rezultate obținute și discuții.

Etimologie. Pentru a înțelege esența și semnificația noțiunii de *justiție*, este absolut necesar să accedem chiar la rădăcinile acesteia [34, p. 65]. Fiind animați de o asemenea curiozitate, numeroși cercetători, de-a lungul timpului,

s-au expus pe marginea originilor sale etimologice.

În *Dicționarul etimologic al limbii franceze* [9, p. 326] se precizează că cuvîntul își are originea lingvistică în dreptul roman, în calitatea sa de prim-creator al justiției-instituționale. În limba latină, justiția semnifică *justitia*, -ae (scrisă *iustitia*), substantiv ce provine de la *justus*, care semnifică *conform dreptului*, avînd ca rădăcină *jus - juris - dreptul* în sens de permisiune. Rădăcina sa etimologică este legată și de verbul *jurare, jurer* care desemnează un cuvînt sacru proclamat cu voce tare. Mai aproape, cuvîntul *juge* se referă la latinescul *judex*, care semnifică *cel care arată*. În cea mai mare parte, în dicționarele contemporane este consemnată proveniența latină a *justiției* de la cuvîntul *iustitia* [20, p. 1007; 27, p. 265; 24, p. 121] (înțeles ca *dreptate* [3, p. 186]).

Cu toate acestea, sînt voci care identifică originea etimologică a cuvîntului *justiție* în termenul *just*, apreciat în sursele de specialitate ca: *justi*, -ste, adj. (adesea adverbial) – conform cu adevărul sau cu echitatea: drept, adevărat, echitabil [30, p. 40].

Într-o altă viziune, se consideră că justiția provine de la latinescul *jus*, legat de sacrificiul simbolic [26, p. 11]. La rîndul său, filosoful britanic S. Millnote estimează că termenul *justice* derivă din latinescul *jubere* cu semnificația de *a ordona, a decreta*, care permite stabilirea unei legături între ordinea conținută

de drept și justiția care i se conformează [25]. Alți cercetători susțin că termenul *justiție* provine de la latinescul *jurisdictio*, cuvînt compus din *jus* (drept) și *ducere* (a spune, a pronunța), deci a pronunța dreptul [12, p.160; 11, p. 453; 6, p. 145].

Filologia modernă însă mai mult e preocupată de originile religioase ale termenului. În acest sens, cercetătorii români Gh. Mihai și R. Motica constată că: „...arheologia cuvîntului *justiție* ne duce la sanscritul *ja*, greu de tradus prin *dreptate*, care mai degrabă provine din *drept*. Sanscritul înțelege prin *ja* ceea ce este bun, sfînt, pur dimpreună. Această trinitate semnificativă a lui *ja* bun-curat-sacru se vedea în normele de atunci, bune-curate-sacre, etico-juridico-religioase, adică sincretice. Ele reglementau conduitele umane pe făgașul a ceea ce e bun-curat-sacru, încălcarea lor fiind nu numai faptă ilicită, ci și rușinoasă și păcat” [29, p. 17]. Prin urmare, din perspectiva etimologiei, *justiția* este idealul etic și religios incorporat în drept [10, p. 26], diversitatea de explicații etimologice, din start, configurînd complexitatea deosebită a conceptului.

Accepțiuni. Privită în ansamblu, ideea de *justiție* a variat în spațiu și timp, fiind ajustată la necesitățile timpurilor și popoarelor. Ceea ce se părea just într-o epocă, urma să fie injustul epocii ulterioare [37, p. 70].

De la început, la popoarele primitive, ideea de justiție se confundă cu le-

gea talionului: „ochi pentru ochi, dinte pentru dinte” – lege a justiției divine [37, p. 71] (ce poate fi atestată chiar și în Vechiul Testament, Ieșirea 21 [8, p. 91]). În fazele vechi ale gândirii, *justiția* era concepută drept corespondență cu ceva prestabil. În lumea orientală și acolo unde și pînă acum domnește o concepție monoteistă și etică a universului, justiția se atribuia înainte de toate divinității, pentru a exprima proporția infailibilă și armonia intrinsecă a voințelor sale. În ce privește oamenii, practica justiției constă (și pînă acum) în supunerea voinței divinității. În aceste condiții, rugăciunea, sacrificiul, celebrarea zilelor festive erau și sînt considerate îndatoriri de justiție la fel ca îndatorirea de a nu ucide sau a nu fura [16, p. 257].

Dincolo de conotația sa religioasă, majoritatea filosofilor antici totuși vedeau în justiție o noțiune absolută. Astfel, Platon înțelege justiția ca o armonie între virtuți, care sînt: înțelepciunea, curajul, temperanța. Dreptatea, scrie el, înseamnă: concordanța sufletului cu sine însuși și armonia dintre părțile sufletului; starea aceluia care știe să dea fiecăruia ce i se cuvine; care e înclinat să aleagă ceea ce i se pare a fi drept; stare care te determină să te supui în viață legii; să slujești legilor [32, pp. 314-315]. Respectiv, orice legiuitor mai destoinic își va propune legilor sale un scop unic – virtutea supremă, adică dreptatea perfectă [31, p. 47]. Deci, după Platon, justiția este de ordin intern (armonia virtuților) și de ordin extern (armonia dintre indivizi). Văzută astfel, justiția este ridicată de filosof la rangul de principiu regulator al vieții individuale, de virtute universală [16, p. 258; 18, p. 336].

Aristotel, la rîndul său, vedea în justiție o virtute care constă în a respecta bunul altuia. Conceptul aristotelic distinge între justiția comutativă și justiția distributivă. Cea dintîi constă în egalitatea în schimb, a da fiecăruia o valoare echivalentă valorii pe care a prestat-o. Cea de-a doua constă în egalitatea proporțională – a da fiecăruia după meritele sale – bunuri, onoruri. În viziunea sa, „...judecătorul trebuie să fie dreptatea personificată. În persoana judecătorului se caută un intermediar, în ideea că ajungînd la intermediar, ajungi la dreptatea însăși” [2, p. 113].

Romanii concepeau justiția în accepțiunea aristotelică a justiției por-

ționale distributive. În acest sens reprezentativ fiind Ulpian, potrivit căruia justiția este voința statornică de a da fiecăruia ceea ce este al său [37, p. 72-73]. Altfel spus, la romani justiția se fonda pe principiul moral al dreptății, ei așezînd la baza justiției acel *honeste vivere* (a trăi cinstit) [4, p. 111].

În perioada medievală se afirmă justiția creștină egalitară, altfel spus, egalitatea deplină a oamenilor în fața lui Dumnezeu (chiar dacă Biserica catolică *de facto* a afirmat principiul neegalității (discriminării) altor confesii). Datorită lui H. Grotius în conceptul de justiție este adusă ideea de libertate; justiția fiind definită ca respectul demnității și libertății omenești. Ulterior, ideea libertății a fost preluată de J. Locke, Ch. Montesquieu, J.J. Russo, Im. Kant ș.a. în interpretarea conceptului de justiție [10, p. 27].

Generalizînd reflecțiile marilor gânditori, M.R. Venittelli reține că dintr-o perspectivă mai amplă, filosofică și politică, trăsătura definitorie originară a conceptului de justiție – *a da fiecăruia ceea ce se cuvine* – este încărcată de multiple dimensiuni și semnificații, precum cele care [38, pp. 60-62]: exprimă o armonie universală transferată în legile umane, conformitatea cu ordinea și echilibrul (Platon); indică un instrument normativ util care garantează supraviețuirea comunității umane (sofiștii); solicită distincția dintre justiția în cetate, justiția în om, justiția ca activitate specifică de a da fiecăruia ce i se cuvine (Aristotel); este legată de conceptul de autoritate și de realizare a unei ordini pacifice (concepția romană); întruchipează conformitatea cu Providența divină, cu voința lui Dumnezeu (perspectiva ebraică și creștină); relevă, în condițiile statului modern o triplă ipostază, de politică legală, valoare spirituală și ipostază teologică (epoca modernă); definește nașterea statului modern, apariția instituțiilor apte să stopeze arbitrariul, să traseze demarcația clară între just și injust prin drept (Hobbes) etc.

Nu s-a ajuns la o singură viziune nici în doctrinele contemporane, în care se conțin o pluralitate de interpretări date justiției. Bunăoară, potrivit lui Gh.C. Mihai, termenului de *justiție* i se dau următoarele sensuri [28, pp. 25-26]: de dreptate care întemeiază orice drept pozitiv – *justiție principială*; de ideal al fiecărui drept pozitiv, cum îl conturea-

ză axiologic fiecare legiuitor – *justiție comutativă*; de funcție de îndreptățire a instituțiilor sistemului judiciar – *justiție distributivă*; de sentiment individual de dreptate – *justiție subiectivă*; de prerogativă a unui organ abilitat de a pronunța dreptul (*jurisdiction*), într-o pricină oarecare – *justiție tehnică*; de ansamblu de instituții prin care se exercită funcția judiciară – *justiție activă*.

În același context, E. Botnari expune următoarele idei ce explică conceptul în cauză [10, p. 28-29]: justiția, alături de libertate, este un principiu *a priori*, care transcende dreptul pozitiv, numită justiție ideală (absolută); justiția față de dreptul pozitiv se manifestă ca principiu întemeietor, dar și ca principiu director al sistemului juridic al societății; justiția ideală este eclipsată de conștiința juridică socială, de dinamica raportului: guvernanti și guvernați; justul și juridicul nu se află întotdeauna în raport de identitate: nu tot ce este juridic este și just; justul este echivalent cu virtutea, deci cu moralul; justiția implică echitatea care nu poate fi concepută în afara moralului; justiția ideală (absolută) se raportează la dreptul natural; justiția relativă („pămîntescă”) se află în raport cu dreptul pozitiv, de aceea, poartă denumirea de pozitivă sau legală.

O precizare importantă în contextul înțelegerii esenței justiției aduce prof. român I. Alexandru, care subliniază că, tradițional vorbind, justiția se face în numele lui Dumnezeu. Ea apare, deci, într-un univers de verticalitate; de la stăpînul suprem ea coboară către rege care o exercită printr-o delegare divină, iar cei care împart justiția sunt răspunzători în fața lui Dumnezeu. Mai mult, chiar dacă statul devine laic, aparatul justiției își păstrează caracterul ierarhic [1, pp. 105-106].

Instaurarea regimului de democrație face ca justiția să fie administrată în numele poporului. Ea nu mai derivă dintr-o transcendență sacră, ci provine dintr-un fel de imanență difuză a voinței generale, care înseamnă, de fapt, că nu este mai puțin sacră atîta vreme, cît este legată de infaibilitatea voinței populare.

Definită de monarh sau concepută ca justiție mutuală, emanînd de la poporul suveran, justiția îmbracă o semnificație politică esențială. Conform autorilor teoriei contractului social, ca să obțină justiția, oamenii s-au grupat în ceea ce se numește societate. Istoric

vorbind, judecătorii au apărut înaintea legiuitorului, ceea ce înseamnă că justiția a fost primul element al vieții sociale. Ea exprimă etica socială a unui anumit moment, presupunând un minim de credibilitate [1, p. 106].

Este relevantă în context opinia că guvernările nu au decît două mijloace de a învinge rezistența celor guvernați: forța materială de care dispun și forța morală susținută prin religie și conferită de sentințele justiției. Respectiv, o guvernare care nu ar avea la îndemînă decît forța materială, represiunea, războiul, pentru a-i fi ascultate legile, ar fi aproape de autodistrugere [36, p. 51; 1, p. 106].

Dincolo de aceste sensuri ale justiției, e important de precizat că ea este abordată ca o valoare a dreptului [13, p. 23; 18, p. 336-340; 5, p. 101; 7, p. 14-15] (de rînd cu așa valori precum: democrația, demnitatea umană, securitatea juridică, statul de drept, societatea civilă etc.), fie ca un principiu fundamental al dreptului [4, p. 110; 40, p. 130-133].

În calitatea sa de valoare a dreptului (după I. Craiovan – valoare originară a dreptului [17, p. 503]), justiția reprezintă un ideal, acea stare generală ideală a societății realizabilă prin asigurarea pentru fiecare individ în parte și pentru toți împreună a satisfacerii drepturilor și intereselor lor legitime. Prin finalitatea sa, justiția se situează printre principalii factori de consolidare a celor mai importante relații sociale, întrucît ea întruhidează virtutea morală fundamentală, menită a asigura armonia și pacea socială (la a căror realizare contribuie deopotrivă regulile religioase, morale și juridice [4, p. 110]), fiind deci opusă ideii de dezechilibru și de arbitrar [23, p. 316].

Justiția ca finalitate și ca valoare socială, este o reluare în conștiința modernă a noțiunii binelui comun, dar cu care nu se confundă. Diferența dintre aceste două categorii este sesizată de către R.P. Vonica, care afirmă că ideea binelui comun ne propune un ideal social și, în acest sens, norma de drept este concepută ca un ordin general. Ideea de justiție din contra, propune individului un ideal al atitudinilor sale sociale în relațiile diferite în care se implică ca membru al comunității [39, p. 53-54].

Din această perspectivă, ideea de justiție comportă un dublu aspect: ea constituie o schemă logică a juridicită-

ții, o conformitate cu norma juridică și, în același timp, o exigență practică de evaluare a acțiunilor umane.

În pofida faptului că, din punct de vedere moral, justiția este o valoare supremă, în literatura de specialitate se accentuează că sub aspect social, ea ocupă, totuși, un loc secund, căci, oricare ar fi prețul sacrificiului, dreptatea este imposibil de realizat (în înțelesul pur al noțiunii) de către societate. Astfel că, în perioade tulburi, înregistrate în viața socială, această valoare trebuie sacrificată în favoarea securității (a siguranței și stabilității) [7, p. 13].

Văzută ca principiu al dreptului, Justiția presupune în viziunea cercetătorilor opțiuni și soluții bazate pe exigențele dreptății, moralității și corectitudinii atît în procesul de elaborare a dreptului, cît și în procesul de aplicare a normelor juridice [14, p. 5].

Într-o altă interpretare, justiția (ca principiu fundamental al dreptului) este apreciată ca un criteriu important prin prisma căruia sînt verificate prescripțiile dreptului pozitiv. Justiția se reflectă în mod variabil în toate legile, dar ea nu se confundă cu niciuna, fiind superioară lor. Ca principiu de drept, raționalitatea ideii de justiție ajunge să domine astfel prescripțiile pozitive (*Lex injusta non est lex*, spuneau romanii). Existența legilor injuste (nedrepte) impune schimbarea lor sau/și schimbarea ordinii existente, cînd aceasta este un obstacol definitiv în realizarea justiției [33, p. 128-129].

De aici este destul de evidentă posibilitatea survenirii unui conflict între ordine și justiție. Altfel spus, în practica socială poate exista și o ordine fără justiție sau injustă (fapt destul de clar demonstrat de istoria civilizației umane, în special, de epocile dominate de regimuri totalitare). Prin urmare, considerăm că unei ordini sociale (indiferent de forma sa concretă: juridică, economică, politică etc.), în noile condiții democratice, trebuie în mod necesar să-i fie inerentă și justiția [34, p. 86]. În acest sens, anume legii îi revine misiunea de a asigura ordinea juridică în societate, scopul ei fiind justiția, adică reglementarea echitabilă pe cale rațională și obiectivă a relațiilor juridice individuale (M. Djuvara, citat de I. Craiovan [18, p. 338]). Acest scop nu reprezintă o opțiune întîmplătoare, de importanță secundară, deoarece pentru o regulă de drept pozitiv ce aspiră să guverneze

societățile umane, este necesar ca ea să fie conformă, cu un cert ideal de justiție, altfel ea nu va fi nici respectabilă, nici respectată.

În context, apreciem ca importantă și opinia prof. M. Djuvara, potrivit căruia principiul justiției include [21, p. 284]: egalitatea părților, natura obiectivă și logică a analizei cauzei, echitatea și echilibrul, proporționalitatea și echivalența, iar ca elemente de fapt presupune stabilitatea legilor și aplicarea lor uniformă.

Din punct de vedere pactic, importantă este raționalitatea ideii de justiție, demonstrată destul de clar de I. Craiovan [15, p. 375-377]. În viziunea sa, ideea de justiție are un caracter logic și obiectiv. Ea nu este un produs al sentimentului nostru, și cu atît mai mult un sentiment. Justiția este o idee rațională și deci, atunci cînd prin aplicare la un caz particular, se recunosc drepturi și norme, afirmarea acestora din urmă are un caracter obiectiv, nu este o impresie subiectivă.

În general, enorma semnificație a justiției, ca valoare și principiu, rezidă în faptul că prin finalitatea sa constituie unul din principalii factori de consolidare a celor mai importante relații sociale, întrucît întruhidează idealul în ordinea socială, fiind menită să asigure armonia și pacea socială [14, p. 5]. În acest sens, este oportun de precizat că semnificația deosebită a justiției este determinată de dimensionarea sa în legalitate, egalitate, echitate și bună-credință [29, p. 131], cuprinzînd și ideea de dreptate și proporționalitate [4, p. 112-114].

Relevant sub acest aspect este I. Craiovan, care susține că justiția constă în a trata toate persoanele la fel, în a nu face o favoare uneia în defavoarea celeilalte. Deci, unul din fundamentele ideii de justiție este egalitatea rațională între persoanele libere, limitate în activitățile lor numai prin drepturi și datorii. De asemenea, idealul de justiție cuprinde în sine și pe cel de echitate, care trebuie să inspire crearea legilor, al căror scop, dacă ar fi perfecte, ar fi realizarea acesteia. Legislația înfățișează însă formule generale de justiție, pe cînd echitatea se înțelege pentru fiecare apreciere juridică individuală, fie pe baza legii, fie în afară de orice raportare la o lege pozitivă [15, p. 379].

Un ideal de justiție realizat nu poate duce la un fapt neechitabil. Cu toate acestea, idealul de justiție nu e însă

niciodată realizat cu desăvârșire. El este cuprins în legislația unui moment în modul cum a putut să fie formulat aproximativ. Prin aplicarea acestei legislații, se pot produce însă cazuri concrete de injustiție. Se întâmplă adeseori în acest sens ca unele dispoziții de lege să fie insuficient formulate și să ducă la rezultate nesatisfăcătoare (inechitabile).

În concret, specificăm că demersul valorizator al justiției (realizat de pildă de judecător) poate fi denaturat mai mult sau mai puțin de o serie de factori, precum: posibilitatea existenței unui drept injust, „literă” rigidă a legii și „nesesizarea” spiritului ei, lipsa de bună-credință, necunoașterea profundă a normelor juridice aplicabile unei cauze, vulnerabilitatea unor probe, evaluarea eronată a cauzei în toată complexitatea sa etc. În consecință, valoarea justiției, întruchipată în „justiția legală” este de fiecare dată imperfectă, parțială, în raport cu un ideal justițiar, sau total compromisă, ca în cazul erorilor judiciare [19, p. 156].

Prin urmare, ideile de echitate și de justiție se confundă ca idealuri, dar când ele ajung la o diferențiere, se formează o eroare care trebuie îndreptată. De aceea, ele trebuie să fie supuse unei continue influențe reciproce, în așa fel încât să dispară inechitatea și să rămână pretutindeni justiția în înțelesul cât mai ideal posibil [15, p. 380].

Potrivit altor cercetători români, justiția ar implica două elemente: primul de ordin ideal, celălalt de ordin practic. Criteriul *ideal* este binele. „Binele, ca ordine universală și spirituală, este cea mai mare virtute”. Ordinea universală se transformă la nivelul conștiinței umane sub forma unui principiu de moralitate care dirijează totul. Criteriul de *ordin practic* al justiției este însăși echitatea care promovează ideile de echilibru, proporție, siguranță și ordine. Aplicarea dreptului este centrată pe principiul echității, urmărind diminuarea decalajului dintre „ceea ce este” și „ceea ce trebuie să fie”. Echitatea ar fi mijlocul de aur ce împacă exigențele justiției absolute cu imperfecțiunile justiției pozitive. Cert este că acolo unde se face justiție, se impune echitatea [22, p. 77].

Sintetizând aceste reflecții, conchidem [34, p. 69-70; 35, p. 157] că pentru realizarea ideii justiției în practică sînt necesare anumite repere, în lipsa cărora nu s-ar putea ajunge la idealul de justi-

ție. În concret, este vorba de egalitate, echitate, legalitate, proporționalitate, buna-credință, de valorizarea cărora depinde substanțial obținerea unui act de justiție efectiv realizat.

Bibliografie

- Alexandru I. *Politică, administrație, justiție*. București: All Beck, 2004.
- Aristotel. *Etica Nicomahică*. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1988.
- Arseni A., Ivanov V., Suholitco L. *Dreptul constituțional comparat*. Chișinău: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2003.
- Baltag D. *Idealul social de justiție*. În: „Edificarea statului de drept”, Materialele conferinței internaționale științifico-practice (din 26-27 septembrie 2003, Chișinău). Chișinău: Transparency International-Moldova, 2003.
- Baltag D., Guțu A. *Teoria generală a dreptului*. Curs teoretic. Chișinău: Academia de Poliție „Ștefan cel Mare”, 2002.
- Bantuș A., Bantuș I., Starașciuc R. *Elemente de drept public*. Chișinău: „Elena – V.I.”, 2008.
- Barac L. *Elemente de teoria dreptului*. București: ALL Beck, 1999.
- Biblia. Vechiul Testament*. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, 2008.
- Bloch O., Wartburg W. *Dictionnaire étymologique de la langue française*. Paris: PUF, 2008.
- Botnari E. *Principiile dreptului: aspecte teoretico-practice*: Teză de doctor în drept. Chișinău, 2004.
- Cârnaț T. *Drept constituțional*. Ediția a II-a. Chișinău: “Print-Caro” SRL, 2010.
- Cârnaț T. *Puterea judecătorească în Republica Moldova*. În: „Reintegrarea Moldovei. Soluții și modele” / I. Creangă, V. Popa. Chișinău: TISH (F.E.-P. „Tipografia Centrală”), 2005.
- Ceterchi I., Craioan I. *Introducere în teoria generală a dreptului*. București: ALL, 1993.
- Costachi Gh. *Principiile dreptului în contextul democratizării societății*. În: *Legea și Viața*, 2014, nr. 9.
- Craiovan I. *Doctrina juridică*. București: All Beck, 1999.
- Craiovan I. *Prin labirintul juridic. Simple note de călătorie doctrinară*. București: Universul Juridic, 2009.
- Craiovan I. *Tratat de teoria generală a dreptului*. Ediția a II-a. București: Universul Juridic, 2009.
- Craiovan I. *Tratat elementar de teoria generală a dreptului*. București: All Beck, 2001.
- Craiovan I., Istrate M. *Ipostazele justiției*. București: Universul Juridic, 2012.
- Dicționarul explicativ ilustrat al limbii române*. Chișinău: Arc, Gunivas, 2007.
- Djuvara M. *Ideea de justiție și cunoașterea juridică*. În: *Eseuri de filozofie a dreptului*. București: Editura Trei, 1997.

22. Dogaru I., Dănișor D.C., Dănișor Gh. *Teoria generală a dreptului*. București: Editura Științifică, 1999.

23. Eremia M.-C., Dragnea D.M. *Introducere în dreptul constituțional. Note de curs*. Ediția a II-a. București: Hamangiu, 2007.

24. Hanga VI. *Mic dicționar juridic*. București: Lumina Lex, 1999.

25. http://fr.wikipedia.org/wiki/John_Stuart_Mill.

26. Jacob R. *Jus et le Code civil: Jus ou la cuisine romaine de la norme*. In: *Droit et cultures. Revue semestrielle d'anthropologie et d'histoire*, 2004, nr. 48.

27. *Micul Dicționar Academic*. Vol. III. București: Univers Enciclopedic, 2003.

28. Mihai Gh. C. *Inevitabilul drept*. București: Lumina Lex, 2002.

29. Mihai Gh., Motica R. *Fundamentele dreptului: teoria și filosofia dreptului*. București: All Beck, 1997.

30. Negru A. *Consolidarea justiției în statul contemporan democratic*. Monografie. Chișinău: S.n., 2012.

31. Platon. *Legile*. București: Editura IRI, 1995.

32. Platon. *Scrisorile. Dialoguri suspecte. Dialoguri apocrife*. București: Editura IRI, 1996.

33. Popa N. *Teoria generală a dreptului*. București: Editura Actami, 1996.

34. Railean P. *Esența și importanța activității juridiciale în asigurarea legalității în statul de drept*. Teză de doctor în drept. Specialitatea: 552.01 – Drept constituțional. Chișinău, 2014.

35. Railean P. *Mecanismul jurisdicțional de asigurare a legalității în statul de drept*. Chișinău: S.n., 2015.

36. Tocqueville A.I. *Despre democrație în America*. București: Humanitas, 1992.

37. Vălimărescu A. *Tratat de enciclopedia dreptului*. București: Lumina lex, 1999.

38. Venittelli M.R. *Lexicon, Filosofia del diritto e della politica*. Napoli: Edizioni Simone, 2001.

39. Vonica R.P. *Introducere generală în drept*. București: Lumina Lex, 2000.

40. Mazilu D. *Teoria generală a dreptului*. București: All Beck, 1999.

DESPRE AUTOR /ABOUT AUTHOR

COSTACHI Gheorghe,
doctor habilitat în drept, profesor
universitar,
cercetător științific principal la Institutul de
Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
Candidate of Legal Sciences, professor,
Senior scientific researcher at the Institute
for Legal Political and Sociological
Research
e-mail: costachi70@mail.ru; tel.:
069125188

RAILEAN Petru,
doctor în drept,
conferențiar universitar,
Universitatea de Studii Europene
din Moldova
Doctor of Law, Associate Professor,
University of European Studies
of Moldova
e-mail: railean.petru48@mail.ru